

ՔՐԻՍՏԻՆԵ ՍԱՀԱԿՅԱՆ

ՀԱԱՀ տնտեսագիտական ֆակուլտետի
ԱԱՀ էկոնոմիկայի ամբիոնի դասախոս,
տնտեսագիտության թեկնածու

ՄԱՐՏԻՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՀԱԱՀ տնտեսագիտական ֆակուլտետի
ԱԱՀ էկոնոմիկայի ամբիոնի ասիստենտ

ԶԲՈՍԱԵՐԶՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԸ ՍՅՈՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՄՐՑՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

Զբոսաշրջությունը ՀՀ տնտեսության դինամիկ զարգացող ճյուղ է, որի իրավական կարգավորումն իրականացվում է «Զբոսաշրջության և զբոսաշրջային գործունեության մասին» ՀՀ օրենքով, ինչպես նաև «Զբոսաշրջության զարգացման հայեցակարգով»: Զբոսաշրջիկների թվի աճը նպաստում է տնտեսության բոլոր ճյուղերի զարգացմանը, ինչպես նաև ապահովում է լրացուցիչ արտադրության ներհոսք:

Վերջին տարիներին ՀՀ-ում գործարար զբոսաշրջությունը բնութագրվում է հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտներում հաշվառված զբոսաշրջիկների քանակի ավելացմամբ: Հայաստան այցելողների քաղաքացիության աշխարհագրական բաշխվածության և այցելության նպատակի վերաբերյալ պաշտոնական վիճակագրական տվյալները ներկայումս հավաքագրվում են միայն հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտներում հանգրվանած զբոսաշրջիկներից: ՀՀ-ում զբոսաշրջությունից ստացվող մուտքերի և եկամուտների համեմատական բաժինը ՀՆԱ-ում դեռևս բավականին ցածր է այդ հատվածի հսկայական ներուժի համեմատությամբ:

Հիմնաբառեր. զբոսաշրջություն, զբոսաշրջային արդյունք, մրցունակություն, սակագին, հյուրատուն, գիշերակաց

Ինչպես համաշխարհային տնտեսության, այնպես էլ ՀՀ տնտեսության համար զբոսաշրջությունը դինամիկ զարգացող ճյուղ է, որի իրավական կարգավորումն իրականացվում է ՀՀ-ում 17.12.2003 թ. ընդունված «Զբոսա-

շրջության և զբոսաշրջային գործունեության մասին» օրենքով, ինչպես նաև 2008 թ. ընդունված «Զբոսաշրջության զարգացման հայեցակարգով»:

Զբոսաշրջիկների թվի աճը նպաստում է տնտեսության բոլոր ճյուղերի զարգացմանը, ինչպես նաև ապահովում է լրացուցիչ արտադրության ներհոսք: Զբոսաշրջության բնագավառում առաջատար համարվող երկրներում (ԱՄՆ, Գերմանիա, Ֆրանսիա, Իտալիա, Իսպանիա, Մեծ Բրիտանիա, Եգիպտոս) նշված ոլորտից ստացվող արտադրության տարեկան ներհոսքը կազմում է արտահանման ծավալների 30–35%-ը¹:

ՀՀ-ն արդեն 5 տարի է, ինչ ներգրավված է Համաշխարհային տնտեսական ֆորումի կողմից հրապարակվող «Համաշխարհային զբոսաշրջության և ճամփորդության մրցունակության զեկույցում»: Ըստ զբոսաշրջության մրցունակության համաթվի՝ 2013 թ. Հայաստանի դիրքը 11 տեղով բարձրացել է 2011 թ. համեմատությամբ: Ըստ «2013 թ. զբոսաշրջության մրցունակության զեկույցի»՝ ՀՀ-ն, այդ առումով, 79-րդն է 140 երկրների շարքում²: Զբոսաշրջության մրցունակության համաթիվը, որն ամբողջությամբ գնահատում է երկրների մրցունակության կարողությունները տվյալ ոլորտում, կազմված է 3 ենթահամաթվերից՝ զբոսաշրջության կանոնակարգման դաշտ (51-րդ տեղ), զբոսաշրջության բիզնես միջավայր և ենթակառուցվածքներ (88-րդ տեղ), զբոսաշրջության մարդկային, մշակութային և բնական կարողություններ (94-րդ տեղ)³, որոնք հաշվարկում են 14 հենասյուների գնահատականների հիման վրա:

Մրցունակությունը՝ որպես տնտեսագիտական հասկացություն, շուկայական տնտեսության զարգացման անքակտելի բաղադրիչն է: Պա սահմանվում է որպես կազմակերպության, ճյուղի կամ ազգային տնտեսության կարողություն՝ ապահովելով կայուն առաջընթաց, բնակչության բարձր կենսամակարդակ՝ եկամուտների և աշխատավարձի բարձր մակարդակի հաշվին մնալով բաց՝ միջազգային մրցակցության համար⁴:

Ճյուղի և դրա գործոնների մրցունակության առավել մանրամասն ուսումնասիրություն է կատարել պրոֆ. Մ.Պորտերը: Ըստ նրա՝ ճյուղի մրցունակությունը կախված է տվյալ ճյուղի մրցակցային կարողությունների առավելությունից⁵: Մ.Պորտերի և այլ հետազոտողների կարծիքով՝ մրցունակությունը կապված է ճյուղային քլաստերների զարգացման հետ, ինչը մեծապես կախված է երկրի պետական կառավարման համակարգի ղեկավարության իրականացրած քաղաքականությունից, որի միջոցով ստեղծվում է նպաստավոր միջավայր՝ օգտագործելու երկրի ռեսուրսային ներուժը և տնտեսական գործոնները: Տնտեսական կայուն համակարգը, մեծածավալ պաշարների առկայությունը, աշխարհագրական բարենպաստ դիրքը տվյալ երկրի մրցունակության համար պիտանի, սակայն ոչ բավարար պայմաններ են, քանի որ «բարեկեցիկ կենսապայմանները ժառանգաբար չեն փոխանցվում, այլ ստեղծվում են»⁶:

¹ Տե՛ս Գуляев В.Г., Туризм: экономика и социальное развитие. М., Финансы и статистика, 2003, էջ 220:

² Տե՛ս http://www.mineconomy.am/uploads/TEXEKANQ_FORUM_sayt.pdf

³ Տե՛ս նույն տեղը:

⁴ Տե՛ս Globalization and Competitiveness: Relevant Indicators. OECD Science, Technology and Industry. Working Papers 1996/06. Organization for Economic Cooperation and Development. Paris, 1996, էջ 3:

⁵ Տե՛ս Porter M., Competitive Advantage, New York: Free press, 1985:

⁶ Տե՛ս Porter M., The Competitive Advantage of Nation, New York, 1990, էջ 531:

ՀՀ առողջապահության նախարարության «Կուրորտաբանության և ֆիզիկական բժշկության գիտահետազոտական ինստիտուտ» ՓԲԸ-ը (ՀՀ վերականգնողական և ֆիզիկական բժշկության, կուրորտաբանության մասնագիտացված ուսումնագիտագործնական բուժաստատություն) Հայաստանում առանձնացրել է 10 կուրորտային գոտիներ, որոնք ունեն բոլոր բնական, բուժիչ ռեսուրսները՝ հանքային ջրեր, բուժիչ ցեխեր, տորֆ, կլիմայաբուժության կազմակերպման համար նպաստավոր պայմաններ: Դրանց մեջ ընդգրկված է նաև Սյունիքի մարզը՝ որպես լեռնակլիմայական կուրորտ, որի հիմնական բուժիչ գործոններն են բարենպաստ կլիման և հանքային ջրերի աղբյուրները⁷:

Միջազգային ստանդարտ ճյուղային դասակարգման (կոդ՝ 63191.0) համաձայն՝ «կուրորտը» բուժիչ բնակլիմայական պայմաններ և բուժիչ բնական միջոցներ ունեցող վայր է, որտեղ կառուցված են առողջարաններ, հանգստյան տներ, մարդկանց հանգստի և ժամանցի կառույցներ, ինչպես նաև սպասարկող կոմունիկացիաներ⁸:

Ջրոսաշրջությունը կարելի տարանջատել ըստ հետևյալ բաղադրիչների. պատմամշակութային, առողջարանային, արկածային, կրոնական, ընկերներ-հարազատներին տեսակցելու, էկոտուրիզմ, գործնական, խոհանոցային, վիրտուալ և թուքինյան⁹:

Վերջին տարիներին ՀՀ-ում գործարար զբոսաշրջությունը բնութագրվում է հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտներում հաշվառված զբոսաշրջիկների քանակի ավելացմամբ: Մասնավորապես՝ ՀՀ այցելած գործարար զբոսաշրջիկների թվի աճը կազմել է 17.9%: Գործարար զբոսաշրջիկներին դեպի մեր երկիր գրավելը կարևոր նշանակություն ունի, քանզի, համաձայն վիճակագրական տվյալների, նրանք ուղևորության ընթացքում օրական միջինը ծախսում են 98.3 ԱՄՆ դոլար¹⁰:

Ըստ ամերիկյան «National Geographic» կազմակերպության կատարած հետազոտությունների՝ էքստրեմալ տուրիզմի լավ պայմաններ ունեցող երկրների ցանկում ՀՀ-ն զբաղեցնում է 3-րդ տեղը: «էքստրեմալ» տուրիզմը արկածային տուրիզմի տեսակ է¹¹:

2014 թ. Հայաստան այցելել է 1.203.746 մլն միջազգային զբոսաշրջիկ՝ 11.3%-ով ավելի, քան 2013 թ.: 2013 թ. ներքին զբոսաշրջիկների թիվը կազմել է 669.540՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակաշրջանի համեմատությամբ աճելով 30.1%-ով¹²:

ՌԴ-ը և ԱՄՆ-ը շարունակում են մնալ Հայաստանի զբոսաշրջային առաջատար շուկաներ, քանի որ այդ երկրներում են բնակվում Հայաստանի ներգնա զբոսաշրջային շուկայի մեծ հատվածը ներկայացնող սփյուռքահայերը: Դա հիմք հանդիսացավ, որ համաշխարհային զբոսաշրջային շուկայում առկա ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի միտումները խիստ չարտահայտ-

⁷ Տե՛ս <http://fizecommed.com>. «Հայաստանի կուրորտները և ռեկրեացիոն գոտիները» բաժնում:

⁸ Տե՛ս «ՀՀ տարածքում կուրորտային առողջարանների և հանգստյան տների 2004–2008 թթ. հեռանկարային զարգացման ծրագիր». 2003 թ. հոկտեմբերի 2-ի ՀՀ Կառավարության նիստի N39 որոշում:

⁹ Տուրիզմի այս տեսակը մեծ տարածում է ստացել «Մատանիների տիրակալը» գրքաշարի և ֆիլմերի շնորհիվ:

¹⁰ Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2013 թ. հունվար-հուլիսի, Եր., ԱՎԾ, 2013, էջ 105:

¹¹ Տե՛ս <http://www.copypaste.am/2012/03/11/t-p-u-տ-ր-ի-մ/>

¹² Տե՛ս ՀՀ Կառավարության 15.02.2015 թ. N120-Ն որոշում:

վեն Հայաստանի զբոսաշրջային տնտեսությունում: Ներգնա զբոսաշրջիկների ընդհանուր քանակում մեծ տեսակարար կշիռ ունեն նաև իրանցի զբոսաշրջիկները, սակայն նրանց այցելությունները սեզոնային բնույթ են կրում, և, այդ առումով, առավել ակտիվ է մարտ-հունիս ժամանակահատվածը:

ՀՀ-ում զբոսաշրջությունից ստացվող մուտքերի և եկամուտների համեմատական բաժինը ՀՆԱ-ում դեռևս բավականին ցածր է այդ հատվածի հսկայական ներուժի համեմատությամբ: 2013 թ. դրությամբ զբոսաշրջության ուղղակի բաժնեմասը ՀՆԱ-ում կազմել է 2.0%՝ 90.0 մլրդ դրամ: Այստեղ ներառված է այնպիսի ենթակառուցվածքների գործունեությունը, ինչպիսիք են՝ հյուրանոցային տնտեսությունները, զբոսաշրջային գործակալությունները, ուղևորափոխադրող կազմակերպությունները և այլն: Կանխատեսվում է, որ այս ցուցանիշը մինչև 2024 թ. կգրանցի տարեկան 3.4% աճ՝ կազմելով 129.5 մլրդ դրամ: Ճյուղի բաժնեմասը ՀՆԱ-ում, որը ներառում է նաև ներդրումները, պետական ծախսերը և սպասարկման ոլորտը, կազմել է 8.2%՝ 336.9 մլրդ դրամ, իսկ մինչ 2024 թ. ակնկալվում է տարեկան 2.5% աճ՝ 444.8 մլրդ դրամ:

Ներգնա և ներքին զբոսաշրջիկների կողմից կատարված ծախսումների բաժնեմասը ՀՆԱ-ում 2012 թ. կազմել է, համապատասխանաբար՝ 74.1% և 25.9%: Կանխատեսվում է ներքին զբոսաշրջության ծախսերի աճ տարեկան 5.4%՝ 2023 թ. հատելով 119.9 մլրդ դրամի սահմանագիծը:

Հայաստան այցելողների քաղաքացիության աշխարհագրական բաշխվածության և այցելության նպատակի վերաբերյալ պաշտոնական վիճակագրական տվյալները ներկայումս հավաքագրվում են միայն ըստ հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտներում հանգրվանած զբոսաշրջիկների: Հարկ ենք համարում նշել, որ 2012 թ. Հայաստան այցելած 843330 զբոսաշրջիկների միայն 16.2%-ն¹³ է հանգրվանել հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտներում, իսկ 706686 հազարը (83.8%-ը)՝ բարեկամի, հարազատի տանը կամ վարձով:

2012 թ. Հայաստան այցելած 136644 զբոսաշրջիկների 30.1%-ը ժամանել է գործնական նպատակներով, 21.3%-ը՝ հանգստի և ժամանցի, 0.5%-ը՝ բուժման, իսկ 48.1%-ը՝ այլ նպատակներով: Մեծ է հայկական ծագում ունեցողների մասնաբաժինը, այդ իսկ պատճառով տրամաբանական է, որ այցելությունն ընկերներին և հարազատներին կարող է դիտվել որպես Հայաստան կատարած ուղևորությունների հիմնական նպատակներից մեկը: Այս ներուժն օգտագործելու համար անհրաժեշտ է թիրախային շուկաներում իրականացնել հայաստանյան զբոսաշրջության ուղղակի խթանում և զարգացնել զբոսաշրջային նոր ուղղություններ:

Սյունիքի մարզը գտնվում է ՀՀ հարավ-արևելքում: Բաղկացած է նախկին խորհրդային Կապանի, Գորիսի, Սիսիանի և Մեղրիի վարչական շրջանների միավորումից: Մարզը զբաղեցնում է հանրապետության տարածքի ավելի քան 15%-ը և ունի ամենամեծ ցամաքային տարածքը, աչքի է ընկնում հարուստ բնահումքային ռեսուրսներով, բուսական և կենդանական աշխարհի բացառիկ բազմազանությամբ, պատմամշակութային և բնական հուշարձաններով:

¹³ Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2013 թ. հունվարին, Եր., ԱՎԾ, 2013, էջ 82:

Սյունիքի մարզին բնորոշ են բարձրգոտիականությունը (միջին բարձրությունը ծովի մակերևույթից շուրջ 2200 մ է) և կլիմայական տիպերի մեծ բազմազանությունը՝ մերձարևադարձայինից մինչև մերձբևեռային: Ամենաբարձր լեռնագագաթը Կապուտջուղն է՝ 2-րդը ՀՀ-ում (3906 մ), ամենացածր կետը ծովի մակերևույթից 375 մ է (Մեղրիի տարածաշրջան): Խոշոր գետերն են Որոտանը, Ողջին, Մեղրին: Բնական և արհեստական ջրամբարներից հայտնի են Կապույտ լիճը, Սև ջուրը և Գյուլ-գյուլ լճակները, Շամբի և Սպանդարյանի ջրամբարները:

Պատմամշակութային հուշարձաններից ամենահայտնիներից են Բաղաբերդի, Հալիծորի, Որոտնաբերդի ամրոցները, Տաթևի, Որոտնա, Բղենու վանքերը, Վահանավանքի և Երիցվանք վանական համալիրները, Աղիտուի դամբարանային հուշարձանը, Սիսիանի նեոլիթի ժամանակաշրջանի դամբարանաբլուրը, «Ջորաց քարերի» հնագույն աստղադիտարանը, Ուլտասարի ժայռապատկերները, «Սատանի կամուրջը», Մեղրի քաղաքի փոքր թաղի եկեղեցին և քաղաքի պաշտպանական նշանակության աշտարակները:

2010 թ. շահագործման է հանձնվել 5.7 կմ երկարությամբ աշխարհի ամենաերկար «Տաթևեր» («Տաթևի թևեր») ճոպանուղին (առավելագույն բարձրությունը 380 մ), որն անցնում է Որոտանի կիրճով՝ Հալիծորի գլխից հասնելով Տաթևի վանական համալիր: «Տաթևեր» ճոպանուղին կառուցել է «Garaventa Doppelmayr Group» (Շվեյցարիա-Ավստրիա) ընկերությունը, որի կերտած որևէ ճոպանուղի երբևէ չի խափանվել, ոչ մի ուղևոր չի վնասվել: 2010 թ. «Տաթևեր» ճոպանուղին գրանցվել է «Գինեսի» համաշխարհային ռեկորդների գրքում՝ որպես աշխարհի ամենաերկար հետադարձ ուղիով ճոպանուղի¹⁴: 2014 թ. ճոպանուղուց օգտվողները երկկողմանի՝ Հալիծոր-Տաթև ուղու համար վճարում էին 4000 դրամ, իսկ հարակից գյուղական համայնքների բնակիչներն իրենց անձնագրերով՝ 500 դրամ: 2015 թ., կապված էլեկտրաէներգիայի գնի թանկացման հետ, բարձրացրել են նաև ճոպանուղու երկկողմանի ուղևորության գները և՛ գյուղացիների, և՛ զբոսաշրջիկների համար՝ դառնալով համապատասխանաբար՝ 1000 և 5000 դրամ: 2010 թ. գյուղացիների համար ճոպանուղուց օգտվելն անվճար է եղել, իսկ զբոսաշրջիկների համար՝ 3000 դրամ (պարզել ենք սեփական հարցումներով): Տոմսերի վաճառքից գոյացած ամբողջ շահույթը տրամադրվում է Տաթևի վանական համալիրի վերակառուցմանը, իսկ մնացած մասն ուղղվում է համալիրի ընթացիկ ծախսերին, աշխատողներին աշխատավարձի վճարմանը (60 աշխատող՝ Գորիս քաղաքից և Տաթևի վանական համալիրին կից գյուղական համայնքներից):

«Տաթևեր» ճոպանուղին զբոսաշրջության զարգացման կարևոր բաղադրիչներից համարվեց ՀՀ Կառավարության 26.06.2009 թ. N848-Ն որոշման համաձայն, որտեղ նշվում է Սյունիքի մարզի Խոտի, Շինուհայրի, Հալիծորի, Տաթևի, Սվարանցի, Տանձատափի, Աղվանի, Բարձրավանի և Քաշունի գյուղական համայնքների զբոսաշրջային համալիրը՝ «Տաթև» զբոսաշրջային կենտրոնով, ինչի շնորհիվ լուծվում են մի շարք սոցիալական նշանակության խնդիրներ վերը նշված գյուղական համայնքներում: Չնայած այս ամենին, Տաթևի և հարակից գյուղական համայնքներում կան բազում չլուծված խնդիրներ, որոնք խոչընդոտում են զբոսաշրջության զարգացումը: Համայնքում կա-

¹⁴ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության Սյունիքի մարզի ձեռքբերումները 2007-2011 թթ., Եր., Տնտեսական բարեփոխումների վերլուծական-տեղեկատվական կենտրոն, 2012, էջ 28:

բելային համացանցային կապից օգտվում է 30 տնային տնտեսություն. դիտում են 2 հեռուստաալիք՝ Հ1, «Արմենիա»: Տրանսպորտային համակարգը բավարար է զարգացած: Համայնքից օրը 1 անգամ ավտոբուս է մեկնում Գորիս, իսկ շաբաթը 2 անգամ՝ Կապան: Ուղևորափոխադրման արժեքը կազմում է, համապատասխանաբար՝ 1000 և 1300 դրամ¹⁵:

Աշխարհի մի շարք քաղաքներում գործում է «գբոսաշրջային հարկ» հասկացությունը, որը թույլ տալիս կուտակել բավականին գումար քաղաքային բյուջեում: Այս հարկը հետագայում օգտագործվում է քաղաքի ենթակառուցվածքների զարգացման ու առավել թվով գբոսաշրջիկներ ներգրավելու նպատակով: Նման հարկատեսակ գործում է Հռոմ, Միլան, Ֆլորենցիա, Վենետիկ, Նեապոլ և իտալական այլ քաղաքներում. մեկ անձի հաշվով յուրաքանչյուր գիշերվա համար պետք է վճարել 0.35 եվրոյից մինչև 5 եվրո լրացուցիչ գումար: Մինչև 16 տարեկանների համար այս հարկը սովորաբար չի գանձվում: «Զբոսաշրջային հարկի» «շքեղության» ռեկորդն առկա է Խորվաթիայի Դուբրովնիկ քաղաքում, որտեղ 1 գիշերվա համար պետք է վճարել մինչև 7 եվրո: Սակայն կան բացառություններ. մինչև 12 տարեկան երեխաներն ազատված են նման հարկատեսակից, իսկ 12–18 տարեկանների համար գործում է մինչև 50 տոկոս զեղչ¹⁶:

Սյունիքի մարզը հարուստ է նաև ստորերկրյա քաղցրահամ, հանքային թերմալ ջրերով, որոնցից են Սիսիան-Ուռուտյան, Լիճք-Տաշտունյան, Քարաշեն-Խոզնավարյան հանքային աղբյուրները, «Քաջարան» թերմալ ջուրը, Դարպասի «Տատնի» հանքային ջուրը, որոնք «Զերմուկի» նմանօրինակն են:

Սյունիքում գբոսաշրջային գրավչության տարր են նաև սյունեցու կերպարը, խառնվածքը, հյուրասիրությունը, բարիքները՝ Սիսիանի պանիրը, Քարահունջի թթի օղին, Կապանի ժինգալով հացը, Մեղրու նուռն ու թուզը:

2014 թ. Սյունիքում իրականացվել են մի շարք հետաքրքրական միջոցառումներ: Հայաստանում ԱՄՆ դեսպան Զոն Հեֆերնը, Նորվեգիայի թագավորության պատվո հյուպատոս Թիմոթի Դեյվիդ Սթրեյթը և ՀՀ մի շարք պաշտոնյաներ մասնակցել են «Ոչխարների խուզում–2014» փառատոնին: «Տաթևի վերածնունդ» ծրագրի և «Հայրենիքի զարգացման նախաձեռնություն» (IDeA) հիմնադրամի կազմակերպած առաջին փառատոնը Հալիձորում հավաքել էր մերձակա համայնքների բնակիչների, գբոսաշրջիկների և Հայաստանի տարբեր վայրերից ժամանած մարդկանց¹⁷:

2014 թ. օգոստոսի 23-ին մարզի «Գորիս» քաղաքային համայնքում իրականացվել է «Սյունյաց ավանդույթներ» ամենամյա փառատոնը¹⁸:

2012 թ. գործարկվեց Հին Խնձորեսկի երկու ձորափը (Ղանդունց նով ու Ներքին թաղ) միմյանց կապող՝ իր տեսակի մեջ եզակի կախովի կամուրջը, որի երկարությունը ավելի քան 160 մ է, իսկ բարձրությունը ամենախոր տեղում 63 մ է: Տեղի բնակչությունն այն կոչում է «Ճոճվող կամուրջ», քանի որ կապված է ձիգ ու ամուր ճոպաններով և քայլելիս ճոճվում է¹⁹:

ՀՀ Կառավարության 10.06.2011 թ. N973 որոշման համաձայն՝ մարզի «Գորիս» քաղաքային համայնքը ճանաչվել է գբոսաշրջային էկոլոգիական և

¹⁵ Տե՛ս <http://www.cf.am/files/news/141/8ce264fd7c7c2ba.pdf>: Տաթև համայնքի համալիր զարգացման ծրագիր 2012–2015 թթ., էջ 9:

¹⁶ Տե՛ս <http://www.banks.am/am/news/interviews/9579/>

¹⁷ Տե՛ս <http://168.am/2014/05/04/31060.html>

¹⁸ Տե՛ս <http://www.mineconomy.am/arm/39/gortsaruyt.html>

¹⁹ Տե՛ս ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով: Վիճակագրական ժողովածու, 2014, էջ 296:

արկածային զբոսաշրջության զարգացման կենտրոն: Գորիս և Ֆրանսիայի Վիեն քաղաքները հայտարարվել են քույր-քաղաքներ, ինչը նպաստում է դրանց միջև զբոսաշրջության զարգացումը խթանող մի շարք ճանաչողական միջոցառումների իրականացմանը: Գորիսը նաև տարանցիկ ուղի է և՛ Լեռնային Ղարաբաղի, և՛ Իրանի Իսլամական Հանրապետության համար:

2015 թ. փետրվարի 6-ին «Հայաստանի զարգացման նախաձեռնություններ» (IDeA) հիմնադրամի և Բնության համաշխարհային հիմնադրամի հայաստանյան մասնաճյուղի (WWF-Հայաստան) միջև ստորագրվել է փոխըմբռնման հուշագիր, համաձայն որի համատեղ աշխատանքներ կիրականացվեն «Սատանի կամուրջ» բնության հուշարձանի կառավարման բարելավման ուղղությամբ, կստեղծվի «Տաթև» ազգային պարկը՝ նպաստելով յուրահատուկ էկոհամակարգի, կենսաբազմազանության պահպանմանը և էկոտուրիզմի զարգացմանը²⁰:

Սյունիքի մարզի խիտ բնակեցված քաղաքային համայնքներում բնակչությունը հնարավորություն ունի բավարար որակով դիտելու 4–7 հեռուստաալիք, իսկ փոքր քաղաքներում և որոշ գյուղական բնակավայրերում՝ 1–3: Միայն 1 հեռուստաալիք է դիտում մարզի բնակչության 12%-ը (բնակավայրերի 33%-ը)²¹:

Մարզում բջջային հեռախոսակապի ծառայություններ են մատուցում ՀՀ-ում գործող 3 օպերատորներ՝ «ԱրմենՏել», «Ղ-ՏԵԼԵԿՈՄ» և «Օրանժ-Արմենիա» ՓԲԸ-ները: Բջջային CDMA ռադիոկապի բազային կայաններ են տեղադրված Կապան, Գորիս, Քաջարան, Սիսիան, Մեղրի քաղաքներում (ընդհանուր ունակությամբ՝ 40000 հեռախոսահամար), սակայն բաժանորդների քանակը ավելի քան 32000 է: Ֆիքսված հեռախոսակապի ծառայություն է մատուցում «ԱրմենՏել» ՓԲԸ-ն մարզում տեղակայված հեռախոսակայանների միջոցով, որոնք նախատեսված են 115000 բաժանորդի համար, սակայն մարզում բաժանորդների ընդհանուր թիվը 24000 է²²:

Սյունիքի մարզի «զբոսաշրջային արդյունքը» դասակարգել ենք հետևյալ կերպ՝

- գրավչություն (բնական միջավայր, պատմամշակութային հուշարձաններ, ծառայություններ՝ մանրածախ առևտուր, զվարճանքի կենտրոններ, փառատոններ),
- հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտներ (հյուրանոց, ամառանոց, հյուրատուն, վարձով տուն, հանգստյան տուն, ռեստորան),
- տրանսպորտ (տուրիստական, միջքաղաքային, միջհամայնքային, երկաթուղի, ճոպանուղի, օդանավակայան),
- հետաքրքրական միջոցառումներ (փառատոններ, տոնավաճառներ, օլիմպիադաներ, մրցաշարեր՝ մշակութային, կրոնական և գիտական),
- օժանդակ ծառայություններ (բժշկական, տուրօպերատորների, ուղեկցորդների, բանկեր, բանկոմատներ, հեռահաղորդակցություն, WiFi):

«Զբոսաշրջային արդյունքը» ցանկացած պետության, տարածաշրջանի և համայնքի զարգացման հիմնական տարրերից է: Ուսումնասիրելով Սյունիքի մարզի զբոսաշրջության զարգացման հեռանկարները՝ զբոսաշրջային արդյունքից ստացված գումարներով մարզի համայնքներում՝ հատկապես Գորիսի տարածաշրջանում լուրջ սոցիալական խնդիրներ են լուծվում:

²⁰ Տե՛ս <http://armenia.panda.org/?238496/IDeA-Charitable-Foundation-and-WWF-Armenia-Arm>

²¹ Տե՛ս syunig.gov.am/files/docs/10245.pdf փաստաթուղթ, էջ 9:

²² Տե՛ս նույն տեղը:

Աղյուսակ 1

Հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտներ¹

	Հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտների քանակը					Միաժամանակյա տարողությունը (մահակայ/տեղ)					Տարվա ընթացքում տրամադրված մահակայ/օրերի քանակը				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
ՀՀ	118	142	143	157	229	7204	8005	9692	12040	19004	402.4	524.2	556.9	699.3	1019.4
Սյունիքի մարզ	8	12	13	19	31	661	251	726	730	1727	5.7	9.3	6.9	12.2	52.6

Աղյուսակ 2

Հյուրանոցներում 1 օրվա գիշերակացի արժեքը²

Հյուրանոցի անվանումը	Գտնվելու վայրը	Մեկտեղանոց համար	Երկտեղանոց համար	Երեքտեղանոց համար	Լյուքս համար
1. Քրիստ	Գորիս, Մաշտոցի փ.9	12000–14000	18000–20000	-	21000–2400
2. Եղևնուտ	Գորիս, Երևանյան խճ. 7	14000–18000	18000–22000	20000–25000	30000–35000
3. Բասեն	Սիսիան, Որոտան փ.6/8	10000–12000	14000–18000	21000–24000	-
4. Լալաներ	Սիսիան, Սիսական փ.9	10000	15000–2000	35000	20000–25000
5. Քարունջ	Երևան-Գորիս մայրուղի, գ.Իշխանասար 1	-	14000	14000	18000
6. Դարիստ	Կապան, Ա.Մանուկյան փ.1ա	12000	15000–18000	-	22000
7. Դիան	Կապան, Գործարանային փ.3/2/1-2	15000	18000	25000	35000
8. Էմ-Էլ	Ագարակ, Սայաթ-Նովա 6/8	25000	35000	40000	35000–40000
9. Մարիչոկ	Ագարակ, Ղ.Հովհաննիսյան փ.24	15000	20000	-	-

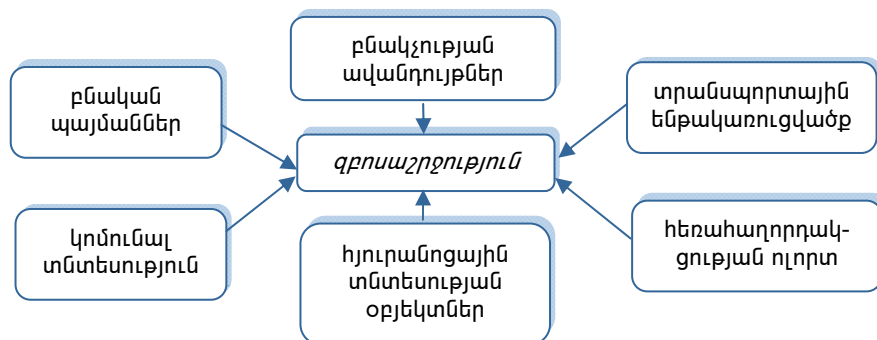
¹ ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով: Վիճակագրական ժողովածու, Եր., 2014, էջ 214:
² <http://www.armhotels.am>

Աղյուսակ 1-ի տվյալներից երևում է, որ ՀՀ-ում հյուրանոցային տնտեսությունների¹ օբյեկտների քանակն ավելացել է 1.94 անգամ: ԱՃ է զբաղվել նաև Սյունիքի մարզում. մոտ 4 անգամ ավելացել է՝ հասնելով 31-ի:

Գյուղական համայնքներում (Հալիծոր, Տաթև, Շինուհայր և այլն) տարեցտարի զարգանում է նաև հյուրատնային գործարարությունը: Համայնքի բնակիչներն իրենց տներում ապահովում են նվազագույն հյուրանոցային պայմաններ (երբեմն նաև WiFi)՝ զբոսաշրջիկներին գիշերակաց տրամադրելով: Օրինակ՝ Հալիծորում 1 գիշերակացի մեջ ներառվում է նաև նախաճաշը՝ 6000 դրամ արժեքով (սեփական ուսումնասիրության արդյունք): Գյուղացիներից շատերը գերադասում են զբաղվել հյուրատնային բիզնեսով, քան գյուղատնտեսական աշխատանքներով, քանի որ առաջինից ստացվող եկամուտն ավելի շոշափելի է:

Աղյուսակ 2-ում ներկայացվել են մարզում գործող հյուրանոցների 1 օրվա գիշերակացի արժեքները՝ տարբեր տարածաշրջաններից ընտրելով 2-ական պատահական հյուրանոց: Հյուրանոցների գները տատանվում են 1 անձի համար 10000-ից մինչև 25000 դրամի սահմաններում, իսկ լյուքս համարները՝ 18000–40000 դրամի սահմաններում: Հյուրանոցներն ապահովված են հարմարավետ (հեռուստացույց, ներքին սանհանգույց, WiFi) հանգիստ անցկացնելու բոլոր պայմաններով: Կան հյուրանոցներ, որոնք նախաճաշը ներառում են հյուրանոցի գիշերակացի արժեքի մեջ:

Մարզում կան գյուղական համայնքներ, որտեղ դեռևս չկա զազամատակարարում (օրինակ՝ Հալիծոր, Տաթև, Տանձատափ, Սվարանց և այլն): Հաշվի առնելով նույնիսկ Տաթևի վանական համալիրի և ճոպանուղու առկայությունը, ինչն աշխուժացնում է գյուղական համայնքների կյանքը մարտահրավերներ ամիսներին, հարկ է նշել, որ կան ճանապարհներ, որոնք խոչընդոտ են դառնում զբոսաշրջիկների՝ մեքենաներով երթևեկության համար: Զբոսաշրջության արդյունքը կապված է տվյալ տարածաշրջանի տնտեսության առանձին ձյուղերի զարգացման հետ, ինչն էլ կախված է պետության և մասնավոր հատվածի համատեղ փոխգործակցությունից (օրինակ՝ «Տաթևի վերածնունդ» ծրագիրը):

Գծապատկեր 1. Զբոսաշրջության զարգացման խոչընդոտները Սյունիքի մարզում

¹Տե՛ս «Զբոսաշրջության և զբոսաշրջային գործունեության մասին» ՀՀ օրենք, հոդվածներ 8–11: ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր, N6 (305), 29.01.2004 թ., էջ 23-25:

Ըստ գծապատկեր 1-ի՝ մարզում կան մի շարք խնդիրներ, որոնց լուծման համար անհրաժեշտ է տարածքային կառավարման մարմինների և ներդրողների համատեղ աշխատանքը:

Վերլուծելով մարզի զբոսաշրջության ներկա վիճակը, ինչպես նաև բնակլիմայական պայմանները՝ առաջարկում ենք «Տաթև» համայնքային միավորման տարածաշրջանում տեղադրել հակակարկտային կայաններ, որոնց միջոցով հնարավոր կլինի ապահովել ճոպանուղու անխափան աշխատանքը, քանի որ անբարենպաստ բնակլիմայական պայմաններում (կայծակ, ամպրոպ, մառախուղ, անձրև) չի շահագործվում «Տաթևեր» ճոպանուղին, ինչը ֆինանսական կորուստների պատճառ է դառնում:

Անհրաժեշտ է խորհրդատվական միջոցառումներ անցկացնել գյուղական համայնքներում՝ հյուրատներում մատուցվող ծառայությունների և վաճառվող ապրանքների գների վերաբերյալ: Գների բարձր լինելը խոչընդոտում է զբոսաշրջիկի հաջորդ այցելությունը: Դեռևս մի քանի տարի առաջ մարզի Մեղրի քաղաքը հյուրընկալ վայր էր համարվում հարևան Իրանի Իսլամական Հանրապետության քաղաքացիների համար, սակայն զբոսաշրջիկները, համեմատելով Մեղրի և Երևան քաղաքների ծառայությունների և ապրանքների գները, նախընտրում են Մեղրիում չիջևանել: Այսօր կան մի քանի հյուրանոցային տնտեսություններ, որոնք փորձում են վերականգնել Մեղրիի՝ որպես հյուրընկալ քաղաքի համբավը:

КРИСТИНЕ СААКЯН

Преподаватель кафедры "Экономики АПК"
экономического факультета НАУА,
кандидат экономических наук

МАРТИН ОГАННИСЯН

Ассистент кафедры "Экономики АПК"
экономического факультета НАУА

Роль туризма в деле повышения конкурентоспособности экономики Сюникского марза.– Для экономики РА туризм является динамично развивающейся отраслью. Ее правовое урегулирование осуществляется посредством принятым в РА закона "О туризме и туристической деятельности", а также посредством "Концепции развития туризма." Рост числа туристов способствует развитию всех отраслей экономики, а также обеспечивает прилив дополнительной валюты.

В течение последних лет в Армении бизнес туризм характеризуется увеличением числа туристов, зарегистрированных в объектах гостиничной экономики. В настоящее время официальные статистические данные относительно географического распределения гражданства посетителей Армении, а также относительно цели визитов собираются лишь от туристов, зарегистрированных в объектах гостиничной экономики. В Армении сравнительная доля доходов туристического сектора и поступлений от туризма в ВВП пока слишком низка по сравнению с огромным потенциалом данного сектора.

Ключевые слова: туризм, туристический результат, конкурентоспособность, тариф, гостиница, ночлег

KRISTINE SAHAKYAN

Lecturer at the Chair of Economics of
Agro-Industrial Complex, Department of Economics at ANAU,
PhD in Economics

MARTIN HOVHANNISYAN

Assistant at the Chair of Economics of
Agro-Industrial Complex, Department of Economics at ANAU

The Role of Tourism in the Increase of Competitiveness in the Economy of the Syunik Marz.– Tourism is a dynamically developing branch of the RA economy, whose legal regulation is conducted by the RA law "On Tourism and Tourist Activities", as well as by the "Tourism Development Concept". The growth of the number of tourists contributes to the development of all the branches of economy, as well as provides an inflow of additional currency.

During the recent years business tourism in Armenia has been characterized by the increase of the quantity of tourists registered at the hotel economy entities. The official statistical data about the geographical distribution of citizenship of visitors to Armenia and the purpose of their visits are now collected only from the tourists registered at the hotel economy entities. In Armenia the comparative share of the income of tourists and revenues received from tourism in GDP is too low now in comparison with the huge potential of this sector

Key words: *tourism, tourist result, competitiveness, tariff, hotel, accommodation.*